

Nr 193.

Godkänd av första kammaren den 8 april 1938.

Godkänd av andra kammaren den 8 april 1938.

Riksdagens skrivelse till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till avtal med Luossavaara—Kiirunavaara Aktiebolag och Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund jämte motioner.

(Statsutskottets utlåtande nr 88.)

Till Konungen.

I en den 28 januari 1938 dagtecknad proposition, nr 74, har Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för samma dag, föreslagit riksdagen bemyndiga Kungl. Maj:t att å statens vägnar med Luossavaara—Kiirunavaara samt Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund träffa avtal i enlighet med ett vid propositionen fogat förslag.

I motionerna I: 243 och II: 362 har hemställts, att riksdagen ville bifalla Kungl. Maj:ts proposition nr 74 med vissa ändringar och tillägg till malmavtalsförslaget angående malmleveranser för järntillverkning inom Norrbottens län.

I två likalydande motioner, I: 244 och II: 360, har hemställts, att riksdagen vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition nr 74 ville besluta, att den i 1927 års malmavtal fastställda fördelningen av den totala brytningen av malm mellan Luossavaara—Kiirunavaara, å ena, samt Gällivare (Malmberget), å andra sidan, jämväl skall gälla för den ökade kvantitet malm, som i propositionen föreslås skola få utfraktas.

I två ävenledes likalydande motioner, I: 245 och II: 361, har hemställts, att riksdagen måtte i samband med ett bifall till Kungl. Maj:ts proposition nr 74 hos Kungl. Maj:t hemställa, det Kungl. Maj:t söker åstadkomma att minst en tredjedel av den samlade malmfraktningen från Luossavaara—Kiirunavaara AB:s malmgruvor i Norrbotten utfraktas över *svensk* hamn (Luleå) antingen på så sätt, att detta vid det slutliga avtalets ingående med bolaget fastställs i nämnda avtal eller på annat sätt, exempelvis genom en särskild överenskommelse vid sidan av förstnämnda avtal.

I motionen II: 359 har hemställts, att riksdagen för sin del måtte antaga det vid Kungl. Maj:ts proposition nr 74 fogade förslaget till avtal med Luossavaara—Kiirunavaara AB och Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund

med den ändringen, att — sedan en tredjedel av den å merbrytningen för året belöpande vinstandelen avsatts till extra avskrivning genom avsättning till avskrivningsfond — den återstående vinsten fördelas på så sätt mellan preferens- och stamaktier, att preferensaktierna erhålla två tredjedelar och stamaktierna en tredjedel.

Slutligen har hemställts i motionen II:159, att riksdagen i skrivelse till regeringen måtte anhålla om preciserade förslag för ett snabbt helförstatligande av de gruvor och anläggningar, som drivas av Luossavaara—Kiiruna-vaara AB.

Redan med de två avtal, som tidigare åren 1922 och 1927 träffats mellan staten och Grängesbergsbolaget rörande formerna för en fortsatt gemensam exploatering av de norrländska malmfälten, avsågs att uppnå en lämpligare, mera på lång sikt inriktad malmförsäljningspolitik. Då sålunda år 1922 från statens sida gjordes vissa rätt långt gående medgivanden skedde detta bland annat för att trygga en dylik mera rationell avyttring av malmen i avvaktan på att frågan om statens övertagande av malmfälten inemot år 1936 behövde tagas under övervägande. Malmförsäljningarna hade, enligt vad från Grängesbergsbolagets sida då anfördes, dittills huvudsakligen skett till Tyskland. De vunna erfarenheterna under den pågående kristiden visade emellertid hän mot önskvärdheten av en malmmarknad inom flera olika länder, däribland England och Amerika, något som emellertid kunde medföra stora omkostnader, vilka i sin ordning motiverade vissa medgivanden från statens sida. Även vid de förhandlingar, som föregingo 1927 års avtal, framhölls vikten av att genom en ny överenskommelse jämna vägen för en mera rationell försäljningspolitik med ett flertal olika länder som avnämare.

De härefter gångna åren hava emellertid, i viss mån i motsats till vad sålunda åsyftades, kännetecknats av synnerligen starka växlingar i malmavsättningen. Dessa omkastningar hava såsom känt är ingalunda varit utan sin ofördelaktiga inverkan på företagets produktionsförhållanden och ekonomi. Den ytterligare utökning av exporten, som i nu föreliggande avtalsförslag föreslås, kan också den medföra vissa vanskligheter. Att märka är att här avsedda utskeppning upp emot 11 miljoner ton malm per år — en siffra som med 2 miljoner ton överstiger nuvarande maximikvantitet av 9 miljoner ton och som är mer än fem gånger högre än exportsiffrorna under vissa lågkonjunkturår — ej kan försiggå utan en starkt forcerad brytning med arbete vid gruvorna i treskift och med transporter på malmbanan upp emot gränsen av dess transportförmåga.

Enligt vad departementschefen påvisat föreligga emellertid för närvarande särskilda omständigheter som tala för en ökad svensk malmexport. På senaste tiden har sålunda en allmän brist på järn och stål samt också på den härför erforderliga råvaran järnmalm förelegat, och denna brist har ytterligare skärpts genom att leveranserna från vissa utländska gruvdistrikt varit hämmade. Det har i detta läge ansetts vara ett svenskt intresse att genom ökade malmskeppningar söka tillgodose bristen på råvara. Därest så ej sker kan ökad risk uppkomma för att malmbeloven i stället täckas från hit-

tills icke nyttjade fyndigheter, vilka normalt måste anses som mindre exploaterbara, men vilka kunna medföra en bestående ny konkurrens sedan brytningen sålunda en gång kommit i gång.

I betraktande av dessa och övriga i propositionen anförda förhållanden samt med hänsyn också till de upplysningar riksdagens vederbörande utskott därutöver i ärendet inhämtat har riksdagen kommit till den uppfattningen, att riksdagen bör genom att godkänna avtalsförslaget möjliggöra den utökning av malm-brytningen, som ansetts önskvärd. Enligt vad som övertygande klarlagts kan på grund av malmens mäktighet och gynnsamma belägenhet här föreslagna merbrytning äga rum utan att kraven på en sund hushållning med denna nationaltillgång behöva åsidosättas. Som en tämligen självklar förutsättning för riksdagens medgivande torde dock få uppställas att, samtidigt som en jämn arbetstillgång eftersträvas, erforderliga förberedelsearbeten för den fortsatta gruvdriften ej eftersättas.

Vad därefter angår de olika avtalsvillkoren märkas till en början de erinringar, som motionsvis framstälts mot den föreslagna normen för vinstens fördelning med — kort sammanfattat — $\frac{1}{3}$ till staten som preferensaktieägare, $\frac{1}{3}$ till Grängesbergbolaget som stamaktieägare och $\frac{1}{3}$ till en för Luossavaarabolaget gemensam avskrivningsfond. I en väckt motion har nu i stället föreslagits att, efter avsättning av $\frac{1}{3}$ av vinsten på merbrytningen till nämnda avskrivningsfond, återstoden skulle med $\frac{2}{3}$ tillfalla staten och $\frac{1}{3}$ stamaktieägarna. Härvid har framhållits, hurusom redan 1927 års malmavtal förutsätter att efter den 1 oktober 1947 nettovinsten per ton, i vad den belöper sig å en bortfraktad kvantitet av över $3\frac{3}{4}$ miljoner ton, skall fördelas med $\frac{2}{3}$ till staten och $\frac{1}{3}$ till Grängesbergbolaget. Redan nu utnyttjades rätten att bortfrakta maximum av den i 1927 års malmavtal medgivna järnmalmskvantiteten av 9 miljoner ton per år, och stamaktieägarnas intressen torde väl tillgodoses genom de förtjänster, som kunde göras härav. Den föreslagna rätten till merbrytning och mervinsten härav betydde ett ytterligare tillskott till stamaktieägarna, även om vinsten nedsattes till en tredjedel. Det vore därför, enligt vad motionsvis framhålles, mycket rimligt, att den vinst, som uppstode å merbrytningen, fördelades enligt den beräkningsgrund, som låge till grund för vinstfördelningen efter 1947.

För egen del vill riksdagen framhålla, att med hänsyn till såväl de förhållanden, på vilka statens och Grängesbergbolagets intressen uti ifrågavarande norrländska gruvfält ursprungligen grundats, som också innebörden av de allmänna, efter hand ändrade villkor, varigenom dessa sedermera avtalsmässigt reglerats, skäl visserligen kunna anföras för en för staten gynnsammare vinstberäkningsnorm än som genom avtalsförslaget erbjudes. I frågans läge och för att ej avtalets genomförande skall till eventuell skada jämväl för mera allmänna intressen äventyras, torde vinstbestämmelsen emellertid nu böra godtagas i den utformning, den sålunda vid förhandlingarna erhållit.

I väckta motioner har erinrats, att vid en eventuell framtida statsinlösen lösesumman skall beräknas efter medelnettovinsten å en viss brytningskvan-

titet samt att denna medelvinst och därmed inlösningssumman kunde påverkas i förhöjande riktning vid en utökning av brytningen enligt nya avtalsförslaget. Av upplysningar som riksdagens vederbörande utskott i detta hänseende inhämtat synes emellertid framgå, att den inträdande minskningen per ton malm räknat i fråga om fasta kostnader (administration, avskrivningar och skuldräntor) sannolikt blir rätt obetydlig samt att denna minskning torde komma att motvägas av högre medelkostnader för själva brytningen och vissa andra faktorer.

Vid exploateringen av ifrågavarande malmtillgångar är, såsom redan i 1907 års proposition i ämnet framhölls, av synnerlig vikt att tillse att möjligheten att förädla malmen ej uteslutes genom att det malmälgande bolaget finner det »för sig ekonomiskt fördelaktigast att exportera all malm». I förevarande avtalsförslag hava nu intagits tilläggsbestämmelser till 1927 års avtal, vilka bland annat innebära vidgad rätt att erhålla malm till visst lägre pris för järnmalmstillverkning i Norrbotten. Även med erkännande av att dessa nya bestämmelser äro gynnsammare än de tidigare av år 1927, kan riksdagen ej finna dem tillfredsställande. Prisberäkningen, innebärande ett pålägg på 10 % utöver självkostnaden, torde visserligen i jämförelse med de priser, bolaget kan utfå för exportmalmen, för närvarande ställa sig fördelaktig, i all synnerhet som ingen royalty behöver erläggas för här avsedda malm vare sig av Luossavaarabolaget till staten eller av ett blivande järnverk till bolaget. Prisberäkningen kan dock ej betraktas som ett tillräckligt långt gående tillmötesgående för det nationellt betydelsefulla och samtidigt behjärtansvärda ändamål, det här gäller att främja, nämligen användning för malmförädling i Norrbotten av en mycket blygsam del i jämförelse med de värdefulla malmtillgångar, som obearbetade bortföras därifrån. Frågan om hithörande bestämmelsers innehåll har aktualiserats genom den pågående tackjärnsutredningen, vilken har att särskilt taga sikte på möjligheterna för anläggning av ett järnverk i Luleå.

Men förutom av prisfrågan äro möjligheterna för en malmförädling i Norrbotten i hög grad beroende av malmens beskaffenhet. På sätt i väckta motioner utvecklas synes i detta hänseende tarvas ett förtydligande av avtalets bestämmelser så att även vid brytningen fallande malmmull ävensom slig från anrikningsverket i Gällivare kunna få uttagas. För att underlätta landets försörjning med fosforsyrehaltiga gödningsmedel är det också i högsta grad angeläget att genom avtal säkerställas den erforderliga tillgången till apatithaltig råvara, något som likaledes torde kunna ske utan nämnda olägenheter för gruvbrytningen.

De uppoffringar, som här förutsatta jämkning i avtalet kunna innebära för Luossavaarabolaget, enkannerligen för dess stamaktieägare, torde få betraktas som obetydliga. Erinras må, att Luossavaarabolagets ändamål, sådant detta sedan gammalt angivits i bolagsordningen, är ej endast att idka gruvdrift utan ock att bedriva malmförädlingsverksamhet. Om bolaget ej självt ser sig i stånd att förverkliga sistnämnda ur nationella synpunkter betydelsefulla del av bolagets syfte, synes den fordran dock kunna uppstäl-

las, att bolaget gör vissa begränsade utfästelser, varigenom bolaget åtminstone indirekt kan främja den inhemska järnhanteringen och i sin mån bana vägen för ett järnverk i Norrbotten. Ett ytterligare skäl till eftergift i detta avseende från Grängesbergsbolagets sida är den lättnad i nuvarande, av hänsyn till inhemska järnförädlingen tillkomna restriktioner beträffande exporten från Grängesberg, som bolaget skulle vinna genom nu föreslagna tilläggsavtal. Utöver nu medgivna årskvantitet av 1 miljon ton skulle från gruvorna i Grängesberg få exporteras sammanlagt ytterligare högst 600,000 ton intill utgången av år 1940.

Det synes riksdagen önskligt, att i samband med behandlingen av nu föreliggande förslag till överenskommelse också avtalsmässigt klarläggas Luossavaarabolagets skyldigheter i här förevarande avseende så, att denna fråga i möjligaste mån kan hållas oberoende av ytterligare framtida förhandlingar med bolaget under 1927 års avtals fortsatta giltighetstid.

Beträffande de väckta motionerna om garantier för dels ökad skeppning av malm över Luleå dels ock utökning av brytningen i Gällivare må erinras, att Kungl. Maj:t i proposition nr 248 framlagt förslag om särskilda stödåtgärder åt malmkommunerna. Såsom av sistnämnda proposition framgår, torde Luleå, så länge malmbrytningen pågår i nuvarande utsträckning, kunna påräkna en betydande malmutskeppning. Även i Gällivare är sysselsättningen för närvarande god. De motionsvis gjorda yrkandena synas emellertid riksdagen förtjäna uppmärksamhet. Gällivare kommuns stora beroende av gruvdriften synes tarva alldeles särskilt beaktande, då enligt tidigare erfarenheter en nedgång i malmkonjunkturen med därav följande minskning av malmbrytningen plägar i första hand och synnerligen hårt drabba nämnda samhälle. Ur sagda synpunkter vore det önskvärt, att brytningen av den utökade kvantiteten malm fördelades mellan de två gruvsamhällena efter samma grunder, som bestämts i 1927 års avtal, förutsatt, att detta låter sig förena med en rationell försäljning av malmen. Härigenom skulle också i viss utsträckning kravet på ökad malmskeppning över Luleå kunna tillgodoses, då ju Gällivaremalmen tämligen undantagslöst skeppas över sistnämnda hamn.

Riksdagen vill även erinra därom, att 1935 års riksdag avlät skrivelse till Kungl. Maj:t ifråga om ökad skeppning över Luleå ävensom att i proposition nr 248 upplysts, att de i ovannämnda båda motioner I: 245 och II: 361 avsedda spörsmålen skola bli föremål för utredning inom finansdepartementet. Kungl. Maj:t läser icke underlåta att vidtaga de åtgärder, som av utredningen kunna finnas påkallade.

En ytterligare förbättring av arbetstillgången i såväl Gällivare som Luleå och länet i övrigt bör också kunna förväntas, om ökad och stadigvarande framställning av järnmalmsslig och apatitlig jämte järnförädling och eventuellt även framställning av fosforsyrehaltiga gödningsmedel kommer till stånd inom länet.

Under återopande av vad sålunda anförts får riksdagen

dels anmäla, att riksdagen bemyndigat Kungl. Maj:t att å statens vägnar

med Luossavaara—Kiirunavaara Aktiebolag samt Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund träffa avtal i huvudsaklig överensstämmelse med det för riksdagen framlagda förslaget;

dels ock i anledning av motionerna I: 243 och II: 362 anhålla om övervägande av möjligheterna till en jämkning utav avtalets bestämmelser, så att behovet av inhemska råvaror för järnförädling samt för tillverkning av fosforsyrehaltiga gödningsmedel bättre säkerställas.

Stockholm den 8 april 1938.

Med undersåtlig vördnad.
